

Pòrtic

Antoni Batista

ETA i nosaltres

Antoni Batista

ETA i nosaltres

Primera edició: octubre del 2020

© Antoni Batista Viladrich, 2020
Autor representat per IMC Agència Literària

Drets exclusius d'aquesta edició:
Raval Edicions, SLU, Pòrtic
Diagonal, 662-664
08034 Barcelona
www.portic.cat

ISBN: 978-84-9809-479-4
Dipòsit legal: B. 14.151-2020

Fotocomposició: Realització Planeta

El paper utilitzat per a la impressió d'aquest llibre té la qualificació de paper ecològic i procedeix de boscos gestionats de manera sostenible.

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra requereix l'autorització escrita de l'editor; la llei preveu sancions per als infractors.
Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment de l'obra, podeu sol·licitar permís al Centro Español de Derechos Reprográficos, a través del portal www.conlicencia.com o bé trucant als telèfons 91 702 19 70 / 93 272 04 47.
Tots els drets reservats.

ÍNDEX

<i>Pròleg.</i> Crònica del dolor	9
1. Matar-assassinar-executar	13
2. Gernika. La nit de la lluna vermella	20
3. El principi d'una bella amistat	26
4. Els fills contra els pares. Un nou nacionalisme	31
5. V Assemblea, la sintonia i la interferència	39
6. Etxebarrieta <i>etxea</i>	44
7. El Procés de Burgos des del carrer Pàdua i la Via Laietana	50
8. «De Montserrat estel...»	66
9. Mort-assassinat-execució de Carrero Blanco. Relat i realitat	77
10. El primer Comando Barcelona. Presó i afusellament de Txiki	100
11. Els catalans de la fuga de Segòvia	110
12. Catalunya, província basca. L'assalt a la caserna de Berga	115
13. La trama catalana del GAL	122

14. Rèquiem Hipercor	138
15. Al final de la fascinació. Ernest Lluch <i>in memoriam</i>	163
16. La inspiració sindical del cinturó industrial de Barcelona. <i>Tribute to Jon Idigoras</i>	176
17. Puntades de fil per la pau	189
18. Els enigmes del Palau de la Generalitat	206
19. Les altres víctimes	224
<i>Epíleg.</i> Mañé i Flaquer, Vázquez Montalbán, Joan Tapia, Lluís Foix... Queda periodisme	247
<i>Índex onomàstic</i>	261

MATAR-ASSASSINAR-EXECUTAR

Dos membres del Comando Txikia em van explicar com van matar Carrero Blanco. El jesuïta que li va donar l'absolució *sub conditione* em va explicar com va morir.

Quan el 20 de desembre de 1973 ETA va matar el president del govern espanyol, l'almirall Luis Carrero Blanco, la transició de la dictadura a la democràcia començava a deixar de ser nom comú i a escriure's amb la majúscula que prescriu l'ortografia del nom propi. Per primera vegada en trenta-quatre anys, Franco havia delegat l'autoritat governamental, que fins aleshores exercia juntament amb el càrrec de cap d'Estat, i es disposava a «regnar després de morir», una vella tradició de la mitologia espanyola, del Cid a Inés de Castro. Aquest testament fins a l'eternitat es resumia en una de les frases més emblemàtiques del franquisme: deixar-ho tot «atado y bien atado», i no haurien pogut escollir un verb més adient.

Però ETA va trasbalsar aquells plans de futur del franquisme de succeir-se a ell mateix. La Transició, tan criticada en els nostres dies, no hauria existit perquè la dictadura hauria perdurat. La font d'aquest raonament podria ser compartida, amb matisos, pel rei emèrit Joan Carles, en un àpat

privat; ell naturalment ho pot negar, però d'altres a qui va traslladar el mateix raonament ho han fet públic. ETA va matar Carrero Blanco; els franquistes ho van qualificar d'assassinat i els autors, d'execució.

Al final de la magnífica pel·lícula de Billy Wilder *Testimoni de càrrec*, sobre la novella d'Agatha Christie, una convincent Marlene Dietrich mata Tyrone Power, que encarna un bandarra sense escrúpols que acaba de ser absolt tot i que ha comès un crim. L'escenografia conclusiva té lloc en el marc incomparable d'un tribunal, i l'escena és terrible: als nassos de la justícia, un apunyament a sang freda amb unes tisores que eren allà perquè formaven part de les proves de la vista que s'acabava de celebrar. Algú de la sala exclama: «L'ha assassinat!». Però l'advocat, Charles Laughton, enfundat en la toga i tocat per la perruca, replica: «No, l'ha executat».

Agatha Christie ha estat probablement la novel·lista que ha matat més gent amb el tallant esmolat de la seva ploma estilogràfica. Ha matat de mil imaginatives maneres: metzines de tots els colors, punyals de totes les mides, pistoles i revòlvers de tants calibres. No ho ha fet sense la reflexió profunda de la intel·ligència; a vegades amb la fredor de la raó, d'altres amb l'emoció de la fe, sempre amb una valoració ponderada de la llei i la justícia. A *Testimoni de càrrec* planteja el tema etern de la pena màxima per als criminals, que fa encara més palès a *Assassinat a l'Orient Express*, amb dotze botxins que en realitat són els dotze membres d'un jurat que castiga un culpable sàdic amb tots els agreujants. A la mateixa habitació on va escriure aquesta novella, a l'hotel Pera Palace d'Istanbul, em va venir al cap que ETA utilitzava arguments, gairebé frases calcades, del que havia escrit Agatha Christie: «La societat l'hauria condemnat; nosaltres no vam fer més que executar la sentència». Fil per randa ho va es-

criure ETA en el comunicat que reivindicava la mort del comissari Melitón Manzanas, l'execrable torturador feixista que va ser la víctima del seu primer atemptat mortal, a la qual potser esqueia una altra frase de la mateixa autora: «Tenia un cor tan glaçat que no mereixia misericòrdia».

El verb que no admet matisos és «matar», com no admet matisos el cinquè manament, segons Moisès gravat a foc pel dit de Déu a la pedra roja del Sinaí, el pilar de la llei natural. El llibre de l'Èxode (20,13) és taxatiu: «No matis». El respecte del dret a la vida és el principi més fonamental del dret natural, i qualificar-lo és un metallenguatge opinable: «assassinar» o «executar» són dues maneres de considerar jurídicament l'acte de llevar la vida, i aquí l'univers de criteris i valoracions és exponencial.

Matar-assassinar-executar és l'operació de base tres en què es desenvolupa la violència política, i qui l'ha d'explicar ha d'estar en tensió permanent davant d'un relat en tres dimensions. El relat d'ETA se situa en aquest espai triple: el seu, el dels qui se li oposen i el de qui l'escriu, d'aquí que em permeti el repte intel·lectual de modificar l'ordre dels factors: del relat a la realitat. Cadascú fa la seva anàlisi política i té la seva ètica positiva o negativa; la meua, les meues, són les del periodista, analista, assagista: tres maneres d'abordar el mateix tema; les de l'indiscutible «no matis», però procurant d'entendre els altres dos factors, perquè sense entendre no es pot explicar. La funció informativa és exactament la narració, i sense una bona informació l'opinió es liqua i engendra setciències.

La complexitat de la trilogia semàntica mort-assassinat-execució es va incrementar quan la dictadura va ser rellevada per la democràcia, en el moment de la transsubstanciació lingüística de la Transició. ETA va definir molt planerament la seva acció en els anys franquistes com «matar botxins», des

de la perspectiva militar de la «violència selectiva» —entitat significadora també discutible— i la «defensa pròpia» elevada de la categoria personal a la macropolítica. ETA, segons els seus escrits, no practicava la violència ofensiva de traspasar la fita natural de l'arbre Malato; segons la llegenda, al segle IX Zuria, senyor de Biscaia, hi va clavar l'espasa perquè era a la frontera amb Lleó, i no volia lluitar més enllà del seu país: «On el basc abandona l'arma». ETA, que beu i alimenta molta mitologia, només actuava contra les tropes espanyoles acantonades al seu territori. Però quan es va instaurar el sistema democràtic, ETA no tan sols va continuar matant, sinó que la violència selectiva es va fer «indiscriminada»: va canviar la pistola pel cotxe bomba i va estendre el seu radi d'acció centenars de quilòmetres enllà de l'arbre Malato, que ja no era un arbre, sinó el cartell de benvinguda a una comunitat autònoma o un canvi de concessionari d'autopista.

ETA va fer molts més morts en democràcia que en dictadura; els axiomes mudaven a entimemes. I mentre el verb «matar» continuava al seu lloc de no caducitat semàntica, «assassinar» i «ajusticiar» —encara discutibles— donaven la raó a la combativa lluita de Roland Barthes contra l'adjectivació que emana de tots els verbs a partir del participi. «De nit, els adjectius tornen en massa»...¹ Assassinar és matar fora de la llei, executar és matar segons la llei; la qüestió és, en conclusió, la llei. I ja sabem que en els paratges amplíssims de la legislació les interpretacions tendeixen a l'infinit i l'infinit s'autoreplica, perquè cada cop es fan més lleis i, per bé o per mal, només per una qüestió estadística, les probabilitats d'injustícia i de transgressió augmenten.

1. Barthes, Roland. *Roland Barthes por Roland Barthes*. Kairós, Barcelona, 1978. Pàg. 126.

Escriure sobre violència és vorejar-la; ho va descriure molt bé Joseba Sarrionandia, un dels millors escriptors de la història de la literatura basca. Sarrionandia, pura llegenda, va ser militant d'ETA, va fer cinc anys de presó i en va fugir, i va estar vint-i-cinc anys a l'exili i en crida i cerca fins fa quatre dies. El seu llibre *Som com moros dins la boira?*, premi Euskadi d'Assaig 2011, és tota una *opera magna* sobre les essències basques, que no són tan endogàmiques com ens vol fer veure tanta paròdia. Sarrionandia ens explica el seu país posant-lo en paral·lel a la cultura magribina dels amazic. A mi em continua impressionant un petit llibre de la seva producció, que ja depassa la trentena, redactat quan era a la presó: *Jo no sóc d'aquí*, finalment i feliçment traduït al català. És en aquest text reflexiu producte del monaquisme carcerari que Sarrionandia escriu:

Quan parlem de violència, tant a favor com, majoritàriament, en contra, acostumen a donar arguments simples i ingenus. En comptes d'intentar entendre l'anatomia de la violència o de les violències, la majoria de vegades es parla per fer prevaler una arbitrarietat interessada i inamovible.

El pensament encara no sap més que vorejar la qüestió de la violència. Són poques les obres en la filosofia, la literatura, la psicologia o el cinema que, com a testimonis preocupats, han aconseguit penetrar en aquesta ciutat fortificada. I així, la simplificació, aquest tret típic de la violència, s'imposa en els discursos.²

Escriure sobre violència és una catarsi permanent, un posar-se a prova article a article, un examen de consciència

2. Sarrionandia, Joseba. *Jo no sóc d'aquí*. Traducció de Maria Colera Intxausti i Ainara Munt Ojanguren. Pollen Edicions/Pamiela Etxea, Barcelona, 2014. Pàg. 153.

diari, i si hom se situa en el punt mitjà de la balança per poder explicar amb precisió què hi ha a cadascun dels plats que té a tots dos costats, el desgast de la crítica dels uns i dels altres impacta amb persistència. Julio Medem, al documental *La pelota vasca* (2003), fa que es pugui visualitzar aquest espai intersticial fent un *tràveling* enmig d'un congost prou estret, a la serra d'Aralar. Venia a tomb de la seva manera d'explicar el País Basc, que és la meva i que vam compartir en tantes bellíssimes hores de conversa, i l'equidistància ens va ser durament criticada per la dreta espanyolista; si érem equidistants, venien a dir, pel cap baix érem còmplices, i si anàvem un xic més amunt en una inducció tan barroera, no més un xic, apòlogistes. Tot era ETA, tot era apologia del terrorisme, si no estaves amb ells estaves contra ells, i així van arribar a la pretensiosa mentida d'Estat dels atemptats de l'11 de març de 2004 a Madrid.

Per escriure aquest text m'he capbussat en l'experiència i les experiències basques, les he evocat en un temps en què la memòria s'expandeix com un gas lliure i esdevé memòries, però les he filtrat i, sobretot, les he pensat i he reflexionat sobre el complicat ofici d'haver d'escriure d'un tema en el qual hi ha en joc la vida. M'ha ajudat passejar-me per les lleixes de la meva biblioteca; dels seus encantadors habitants, que van madurant però mai no moren, n'he extret les referències bibliogràfiques. Els meus amics Pere Ferré i Angel Rekalde m'han resolt dubtes: lo Pere, polítòleg de les Terres de l'Ebre, perquè conserva el major arrellec de la meva producció periodística i la coneix amb rang de tesi; l'Angel, basc de Tolosa, perquè coneix des de la vivència i l'acadèmia els fets que exposo.

M'ha ajudat a fer aquest llibre —naturalment!— la meva obra periodística i literària. També he tornat a mirar-me pa-

pers vells amb lupa nova: tota la documentació d'aquesta pila d'anys, material sensible en la majoria dels casos, que vaig dipositar a la Biblioteca del Pavelló de la República, al Centre d'Estudis Històrics Internacionals (CEHI) de la Universitat de Barcelona, l'any 2006, per tal que els investigadors acadèmics els puguin consultar.

No sé comptar els articles que he escrit sobre el País Basc, calculo que depassen els dos mil; el nombre de pàgines podria estar sobre les cinc mil, pel cap baix, i ara que comptem infinitesimalment en caràcters, em puc situar còmodament en la dimensió desconeguda de la velocitat de la llum al quadrat, allà on la física ja és metafísica. Aquest llibre és el desè de la meva producció basca, la base del sistema decimal, idònia per posar-hi punt final. A Beethoven li va faltar la desena simfonia, però la darrera va ser la coral meravellosa que des de la corda d'un violoncel s'enfila a la més gran suma sonora aconseguida fins aleshores, cantant la joia universal de la solidaritat, amb versos de Schiller que Maragall va traduir al català.

Hi ha una versió catalana del conflicte basc, i una implicació en diferents graus. Aquí ho teniu.